

Gymnázium na Šrobárovej ulici. FOTO: KORZÁR/ELENA DANKOVÁ

Budova Platón stojí vedľa Aristotela aj Sokrata. FOTO: ELENA DANKOVÁ

Kedysi chátrali, dnes pútajú pozornosť

OD SECESIE PO MODERNU: ZÁPADNÁ ČASŤ CENTRA KOŠÍC MENÍ

Dôležitú úlohu pri každej rekonštrukcii zohrávali nielen pamiatkové a reštaurátorské výskumy, ale aj tím ľudí, ktorí celý tento proces vzali do rúk.

Košice menia svoju tvár. Mnohé historické budovy, ktoré ešte pred dekádou chátrali, dnes majú nový šat, odobrený aj pamiatkarmi. Pozreli sme sa na šesť budov na západnej strane centra mesta a ich citlivé premeny, ktoré rešpektovali ich architektonicky vzácne prvky a minulosť.

Budovy reprezentujú rôzne umelecké štýly, ktoré sa v pomerne krátkom čase od konca 19. storočia až do 30. rokov 20. storočia v Košiciach vystriedali.

„Od historizmu, ktorý predstavuje nárožná budova na Alžbetinej 44, odkaz uhorského národného štýlu čítame na budove Gymnázia Šrobárova a aj budove UPJŠ, model neskorosecesnej budovy sa objavuje v podobe Tostovho paláca na Moyzesovej ulici až po modernu bývalej Obchodnej komory na Bačíkovej 2," vymenúva Zuzana Varechová z Krajského pamiatkového úradu v Košiciach.

Budovy považuje za dobrý príklad obnovy a úpravy. Sú snahou obnoviť a ukázať hodnoty historickej architektúry s prinavrátením alebo s využívaním pôvodnej funkcie, ako sú obe školy, ale tiež adaptovaním na byty v prípade budov na Bačíkovej ulici 2, Moyzesovej 16 a Alžbetinej 44. Rekonštrukciám predchádzali pamiatkové výskumy aj reštaurátorské výskumné dokumentácie.

„Dôležitú úlohu pri každej z nich zohrával tím ľudí, ktorí sa pri danej stavbe stretnú a ktorí celý tento proces realizujú, od vlastníkov, stavebných inžinierov, stavbyvedúcich, stavebných dozorov, reštaurátorov, remeselníkov až po pamiatkarov. V týchto konkrétnych prípadoch sa tento proces vydaril," hodnotí Varechová.

Secesné gymnázium

Košický samosprávny kraj od marca 2021 opravuje historickú budovu Gymnázia Šrobárova. Práce v týchto mesiacoch finišujú a stáli viac ako dva milióny eur.

Na budove bola pôvodná fasáda a niektoré okná a dvere mali aj 130 rokov. Otvoril ich aj silnejší vietor a spôsobovali úniky tepla. V zlom stave bol aj vstupný portál a vzácne atikové štíty, ktoré sa rozpadávali. Súčasťou obnovy je aj riešenie vlhnutia, pretože pre tieto problémy už nemohla fungovať kuchyňa v suteréne.

Budova gymnázia bola postavená v rokoch 1892 až 1894 ako jedna z prvých stavieb so secesnými prvkami v Košiciach a doteraz dotvára kolorit historického centra mesta.

Charakterizuje ju typické červené režné murivo, ktoré zdobí fasádu v úrovni prvého podlažia. Kultúrna pamiatka Šrobárova 1, Košice sa nachádza v Mestskej pamiatkovej rezervácii Košice, už za vonkajším okruhom bývalých mestských hradieb.

„Budova bola postavená košickou firmou Arpáda a Gejzu Jakabovcov, a to na základe rozhodnutia Ministerstva školstva Uhorského kráľovstva z roku 1892, ktoré poverilo návrhom staviteľa Gyulu Pártosa," vysvetľuje Zuzana Varechová.

Uličné a dvorové fasády sú v jednotnom, pre mnohé školské budovy charakteristickom uhorskom štýle, ktorý interpretuje stvárnenie fasád v romanticky ladenom neskorom historizme spolu s národnými motívmi.

„Fasáda vo výške prízemia je pokrytá pohľadovými obkladovými keramickými tehlami, pre ktorých farbu budova získala názov ‚Červená škola'. Autor projektu námet pre dekoratívne keramické kartuše v atikových štítoch čerpal z maďarského ľudového umenia, ale v štítoch sa objavujú aj odkazy na uhorský erb," dodáva Varechová.

Proces obnovy zahŕňa aj reštaurovanie dvorových a uličných fasád vrátane už spomínaných atikových štítov a tehlového pohľadového muriva.

„Počas prác bol na hlavnej uličnej fasáde v atikovom štíte odhalený uhorský erb, aj pôvodný názov školy či výmaľba stropu v priestore pôvodného hlavného vstupu, na nároží Moyzesovej a Šrobárovej ulice. Na hlavnej fasáde bol počas prác odhalený názov – Kassa Magyar királyi állami felsőbb leányiskola (Košická uhorská kráľovská vyššia štátna dievčenská škola), pričom na fasáde je vyhotovená skratka: M. K. KIRÁLYI ÁLLAMI FELSÖBB LEÁNYISKOLA. Tento nápis bol reštaurátorskými postupmi zakonzervovaný a prekrytý novým náterom tak, aby ostala stopa po prvom názve školy," vysvetľuje Varechová.

V centrálnej časti uličnej fasády v atikovom štíte bol odkrytý uhorský erb, pričom sa objavili aj stopy jeho glazovania.

Keďže podobná symbolika sa objavuje aj na dvorových fasádach, krajský pamiatkový úrad odsúhlasil obnovu erbu a jeho prezentovanie ako pripomienku pôvodnej výzdoby z obdobia vzniku školy. Dokonca do niky za erb vložili študenti spolu s pedagógmi aj časovú schránku.

SPŠ Strojnícka. FOTO: KORZÁR/ELENA DANKOVÁ

Opäť slúži na bývanie

Len o pár metrov ďalej, na rohu Alžbetinej a Moyzesovej, oficiálne na Alžbetinej 44, prešla obnovou historická budova, ktorá bola roky veľmi zanedbaná.

Tento niekdajší bytový dom patril pred vyše dvoma desaťročiami mestu. Už v tom čase bola budova v zlom stave. Mala deravú strechu a hrozilo, že sa z nej môže kedykoľvek uvoľniť škridla. Preto boli na chodníku inštalované zábrany, ktoré chránili chodcov pred nehodou.

V objekte sa nachádzalo 20 nájomných bytov, pričom iba v piatich prípadoch evidovalo mesto platné nájomné zmluvy. V roku 2003 sa rozhodli mestskí poslanci nehnuteľnosť odpredať do súkromných rúk.

„Stav budovy bol naozaj tristný," vraví Zuzana Varechová.

Po takmer 20 rokoch a po výmene viacerých vlastníkov je budova nakoniec opravená, a to aj s prinavrátením originálneho farebného riešenia fasád v historizujúcom štýle a farebnosti okenných výplní. Budova opäť slúži na bývanie, teda na účel, na ktorý bola postavená.

Budovu dnes tvorí 22 bytov, štyri nebytové priestory, súkromný dvor a parkovanie v podzemí. Pod dvorovou časťou je garáž, ktorá je prístupná autovýťahom.

Investorom Rezidencie Alžbetina je spoločnosť RE Košice,

Peter Lipa bude prvou osobnosťou na Nádvorí prešovskej hudby

Tehličku osadia do dlažby pred Čiernym orlom.

Spevák a hudobník Peter Lipa bude prvou osobnosťou, ktorej meno sa objaví na pripravovanom Nádvorí prešovskej hudby pred Parkom kultúry a oddychu (PKO) Čierny orol v Prešove.

Tehličku s jeho menom osadia do dlažby zrekonštruovaného nádvoria.

Mesto mu symbolickú podobu tehličky odovzdalo vo štvrtok počas dvojdňového koncertu pri príležitosti 35. ročníka festivalu Jazz Prešov.

Na pódiu vo štvrtok vystúpili Katarína Knechtová, Marián Čekovský, Michal Hudák, Ondrej Kandráč, Peter Bič, Peter Cmorík, Lukáš Adamec, Martin Višňovský, Veronika Husovská, Martin Husovský či členovia skupín Mloci a Šarišan, ktorí zaspievali a zahrali piesne Petra Lipu.

Na pódiu sa napokon predstavil aj samotný umelec, ktorého sprevádzal jeho syn Peter Lipa mladší na klavíri.

Peter Lipa s tehličkou. FOTO: PRESOV.SK

„Mám veľkú radosť. Ľudia sa ma často pýtajú, ako je možné, že je v Prešove toľko dobrých muzikantov, a ja na to nemám odpoveď. Jednoducho sú. Keď som začínal, nebolo ich toľko známych, hoci boli dobrí. Teraz je to neuveriteľné, stále prichádzajú ďalší," uviedol Lipa.

Mesto plánuje komplexne zrekonštruovať nádvorie pred PKO Čierny orol, ktoré sa má zmeniť na verejný priestor určený na oddych aj na kultúrne a spoločenské podujatia.

„Práve sa končí súťaž na zhotoviteľa a verím, že v najbližších mesiacoch tu už budú stroje a čulý stavebný ruch. Zrekonštruované nádvorie ponesie aj názov Nádvorie prešovskej hudby a jeho súčasťou budú tehličky s menami hudobníkov, ktorí preslávili Prešov a prešovskú hudbu doma aj vo svete," uviedol primátor mesta František Oľha.

Predpokladaná hodnota zákazky pri vyhlásení verejného obstarávania predstavovala približne 743 000 eur.

(tasr)

Tostov palác. FOTO: ELENA DANKOVÁ

Bývalá Obchodná a priemyselná komora je dielom známeho architekta. FOTO: ELENA DANKOVÁ

a ukazujú, ako sa dá obnovovať história

SVOJU TVÁR K LEPŠIEMU, ŠESŤ PAMIATOK DOSTALO NOVÝ ŽIVOT

ktorá tento neoklasický meštiansky dom z 19. storočia zrekonštruovala. Obnova je dielom košického architekta Viliama Kolesnáča.

Do pôrodnice prišli filozofi

Po krátkej prechádzke parkom Moyzesova smerom na sever návštevník narazí na ďalšiu citlivo zrekonštruovanú historickú budovu.

Tá na Moyzesovej 9 dostala názov Platón po antickom filozofovi a je súčasťou Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Budova bola pôvodne postavená ako Uhorský kráľovský inštitút pre babice – Magyar királyi bábaképző v rokoch 1905 – 1907 podľa projektu budapeštianskeho architekta Sándora Baumgartena košickou staviteľskou firmou Arpáda a Gejzu Jakabovcov, spolu so staviteľom Jánošom Halmošom.

Podobne ako Gymnázium Šrobárova nesie budova znaky uhorského štýlu verejných budov.

„Po vzniku Československej republiky vystriedal uhorský štátny znak československý. Pri reštaurovaní fasád sa prinavrátil aj hlavný vstup z Moyzesovej ulice, vytvorila sa ideálna rekonštrukcia podľa zachytenej autentickej podoby na historických fotografiách a podľa projektu," vraví Varechová.

Všetky budovy bývalej detskej nemocnice sa postupne zmenili na školské budovy UPJŠ, čím vznikol za budovou Rektorátu UPJŠ moderný vysokoškolský kampus.

Okrem Platóna sú v ňom aj budovy Aristoteles a Sokrates. Univerzita zrekonštruovala budovu Platón za približne tri milióny eur, pričom financovanie pokryli štrukturálne fondy EÚ, dotácie ministerstva a vlastné zdroje univerzity. Rekonštrukcia budovy bola ukončená v septembri 2016.

Dom mešťanostovej ženy

Neprehliadnuteľnou budovou je aj Tostov palác na Moyzesovej 16, a to hlavne vďaka svojim netradičným zaobleným tvarom. Táto národná kultúrna pamiatka bola pri obnove opätovne adaptovaná na bývanie, teda na funkciu, na ktorú bola primárne postavená.

Tostov palác dala postaviť Mária Horváth, neskôr Tostová, manželka Lászlóa Tosta, v rokoch 1911 – 1912, keď zdedila väčšiu sumu peňazí po smrti svojho otca. Celý čas bola majiteľkou aj manažérkou domu, keďže v ňom bolo 15 nájomných bytov, o ktoré sa bolo treba starať.

Bývali tam aj českí vojaci, Slováci, Židia, Maďari, úradníci, rôzni ľudia. Na tú dobu to bol veľmi moderný dom, keďže mal aj kanalizáciu, elektrinu a klozety – záchody. Jej manžel László Tost bol mešťanostom Košíc (dnešná funkcia primátora) v rokoch 1938 – 1939. Snažil sa zachraňovať prenasledovaných Židov a bol proti nyilašovcom, za čo ho zastrelili.

Po vojne štát tento dom vlastnil a stal sa národným majetkom. Vyše 20 rokov v ňom žili rôzne rodiny, až kým v budove mesto nezriadilo Dom družby – Dom sovietsko-československého priateľstva. Vznikli tu reprezentačné priestory určené na rôzne kurzy a prednášky.

Objekt neskôr odkúpil súkromný investor a prestaval ho na bytový dom.

Cieľom pamiatkovej obnovy bolo vytvoriť reprezentačné viacizbové byty, ktoré spolu s náročne vyhotovenou dekoratívnou fasádou odzrkadľujú úroveň meštianskeho bývania na začiatku 20. storočia v Košiciach.

„Cieľom reštaurovania bolo prinavrátenie umeleckých a architektonických kvalít exteriéru kultúrnej pamiatky, ktorá reprezentuje fázu neskorej secesie, podľa návrhu z roku 1911, architektom Györgyom Dénesom, študentom Károlya Kósa, a realizátorom stavby Jánom Baloghom v roku 1912," ozrejmuje Zuzana Varechová.

Obnova znamenala návrat k pôvodnému vzhľadu fasád vrátane pôvodnej farebnosti, charakteru povrchov, štruktúr, materiálov, detailov aj k oprave oplotenia. Tostov palác zrekonštruovala spoločnosť Elit-byt development v rokoch 2021 – 2023.

Dielo Ľudovíta Oelschlägera

Rovnaký investor obnoví aj ďalší architektonický skvost – budovu bývalej obchodnej komory na rohu Bačíkovej a Hlavnej ulice, tesne vedľa Ústavného súdu.

Budova na Bačíkovej 2 bola postavená v rokoch 1929 – 1930 pre Obchodnú a priemyselnú komoru, teda na administratívne účely, na mieste pôvodnej jednopodlažnej budovy. Autorom projektu bol významný košický predstaviteľ moderny Ľudovít Oelschläger, stavebné práce prebiehali pod taktovkou miestnej firmy Huga Kaboša.

V 50. rokoch 20. storočia bola budova znárodnená a pripadla Štátnej banke československej, krajskej pobočke v Košiciach. V tom čase vybudovaná prístavba v západnej časti uličného krídla zopakovala tvaroslovie uličnej fasády pôvodnej budovy.

Pamiatkarka Zuzana Varechová pripomína, že dvojposchodový podpivničený dom s vnútorným dvorom má z Bačíkovej ulice centrálne situovaný portikus tvorený mohutnými umelokamennými stĺpmi s hlavným vstupom, ktorým sa vchádza do priestoru reprezentatívneho hlavného schodiska.

Z Hlavnej ulice je vedľajší vstup s točitým schodiskom, umiestneným v oválnom dvorovom schodiskovom rizalite. Architektonické riešenie fasád je ovplyvnené takzvaným oblúčkovým dekorativizmom.

„Po celkovej obnove fasád a interiéru sa nakoniec budova zmení na byty. Vo svojich vyjadreniach sme apelovali na obnovu zachovaných hodnotných prvkov v interiéri, ako sú schodiská či veľká a malá zasadačka s kamenným obkladom. Ale aj na kvalitnú obnovu brizolitových fasád, kamenných prvkov – ako je orámovanie okien a obklad z travertínu, či kovových prvkov – zábradlia z prvej stavebno-historickej etapy z roku 1930," vraví Varechová.

V tvare písmena E

Vydarenú rekonštrukciu historickej budovy v centre môžu návštevníci obdivovať aj na Komenského 2 v prípade SPŠ strojníckej. Košický samosprávny kraj ako zriaďovateľ zrekonštruoval túto priemyslovku blízko Námestia Maratónu mieru za jeden rok, dokončená bola v septembri 2026.

Budova je národnou kultúrnou pamiatkou a má pôdorysný tvar písmena E. Vyučovanie na pôvodnom trojročnom Vyššom strojníckom učilišti sa začalo v roku 1872 ešte za Rakúsko-Uhorska. Stavebno-technický stav budovy bol dlhodobo na hrane užívania a vyžadoval si postupnú obnovu, čoho si bola škola vedomá.

Komplexná rekonštrukcia sa týkala suterénu, učební, toaliet, striech, komínov, rozvodov či odkvapov a prebiehala v etapách. Prvá etapa zahŕňala architektonicko-historický výskum od architekta Petra Hudáka či projektovú dokumentáciu. Druhá (hlavná) etapa sa začala v roku 2025. Výška investície dosiahla viac ako 5,8 milióna eur.

Príbeh stavby na tomto mieste sa začal už pred rokom 1869, keď tu stála ešte staršia budova, a vtedajší objekt zakúpil a adaptoval na Vyššie strojnícke učilište zakladateľ školy o tri roky neskôr. V rokoch 1885 – 1886 tu postavili novú dvojpodlažnú stavbu v neorenesančnom výraze, podľa zachovanej dokumentácie známeho košického staviteľa Petra Jakaba.

V ďalšej fáze rozšírili a dostavali existujúcu budovu severným smerom – a to v rokoch 1900 – 1901 v eklektickom štýle, podľa návrhu, ktorý pripravil inžinier Gustáv Marró. Spolu s úpravou fasády došlo aj k výmene okien a úprave strechy, ktorá sa stala vďaka svojmu tvaru a výzdobe dodnes klenotom stavby.

Pozoruhodný bol tiež napríklad interiér učiteľskej knižnice vedľa zborovne, ktorú členila pavlač na oceľových konzolách a vstavané knižničné police. Výnimočným technickým riešením bol aj špeciálny výťah, určený na transport ťažkých učebných pomôcok (funkčných modelov a strojových zariadení).

Fasády budovy školy boli upravené v novobarokovom slohu s mansardovými strechami nad rizalitmi, fasády dielní boli upravené v klasicizujúcom duchu priemyselnej architektúry zo začiatku 20. storočia s dekoratívnymi vlysmi z režnej tehly.

V 20. storočí škola prešla viacerými prestavbami, dostavbami, úpravami a zásahmi, až po súčasnú veľkú obnovu s reštaurovaním, ktorá odkryla jej nečakané krásy.

ELENA DANKOVÁ

Hranice chráneného areálu Zemplínska šírava by sa mali upraviť

Vodnú nádrž vyhlásili za chránené územie v roku 1968.

Hranice chráneného areálu Zemplínska šírava by sa mali upraviť, aby reflektovali skutočný stav.

Vyplýva to z predbežnej informácie, ktorú zverejnilo Ministerstvo životného prostredia (MŽP) SR na portáli právnych predpisov Slov-lex.

Výmera sa zníži

„Úpravou hraníc sa výmera chráneného areálu zníži zo 622,49 hektára (ha) na 620,49 ha z dôvodu zaradenia niektorých parciel, vrátane hrádze, do ochranného pásma chráneného areálu," ozrejmil envirorezort.

Výmera ochranného pásma sa má podľa návrhu znížiť z 2037,75 ha na 34,99 hektára.

Bude z neho odstránená plocha vodnej nádrže Zemplínska šírava západne od hranice chráneného areálu, ako aj lokality, ktoré sú dlhodobo využívané na bývanie a rekreáciu

ZDROJ: OOCR DOLNÝ ZEMPLÍN

v katastrálnych územiach obcí Jovsa a Kusín.

Súčasne budú podľa MŽP aj naďalej platiť podmienky ochrany určené v treťom a štvrtom stupni ochrany v častiach, kde sú zachované prírodné hodnoty tohto chráneného územia a jeho ochranného pásma.

Chránené od 1968

Zemplínsku šíravu vyhlásili za chránené územie v roku 1968.

Stalo sa tak po výstavbe vodnej nádrže, ktorej účelom bolo zachytávať prívalové vody Laborca a Čiernej vody a znižovať hladinu storočnej povodňovej vlny, a tiež zabezpečiť zdroj vody na zavlažovanie a miesto pre rekreáciu.

Pôvodne bolo toto územie chránenou študijnou plochou, pričom na základe zákona došlo k zmene kategórie na chránený areál.

V chránenom území platí štvrtý stupeň ochrany a v jeho ochrannom pásme platí tretí stupeň ochrany.

(tasr)